

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

2008, het jaar van de crises

Je kunt geen krant opslaan, of het woord crisis komt erin voor. Of het nu gaat om het klimaat, het krediet en in het verlengde daarvan de economie, overal kom je het tegen.

Ook in verband met de kerk en de christenheid wordt het gebruikt.

J.H. Kuiper ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - J.H. Kuiper 2008, het jaar van de crises	209
<i>Meditatief</i> - A.J. Mol Van Kaïn tot... vandaag	212
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten Gods mes in je leven	213
<i>Achtergronden</i> - H.J. Roosenbrand Gods antwoorden aan Job	215
<i>In gesprek met</i> - W. Poutsma Ondergeschoven kindje in een obscuur kader	218
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik Liedboek gezang 158: Christus, met eer gekroonde	223
<i>Uit de kerken</i>	

Onlangs wees ds. Bas Luiten er in dit blad op, dat een crisis niet altijd negatief is. Integendeel: het evangelie zelf brengt je in een crisis. Het brengt immers Gods oordeel over je oude bestaan en wil je opnieuw geboren laten worden in een vernieuwd bestaan. Als het erop aan komt dus een crisis die niet voorbij gaat. In dit artikel wil ik nagaan op welke punten de crises van vandaag ons in de crisis brengen en waar dan de hoop ligt op een betere toekomst. Het is te zien als een vooroefening voor het jaaroverzicht in het *Handboek van de Gereformeerde kerken*, dat eind februari weer verschijnt.

Crisis in de wereld

Het is wat gebruikelijk geworden om niet meer te spreken van moeiten, maar van uitdagingen. Je kunt daar iets bijbels in horen (drukking van de melk brengt boter voort), maar het geheel van die tekst (Spr. 30:33) wijst eerder op het verstandige van bedachtzaamheid en even nadenken. Toch is het opvallend dat mensen de dingen zo benaderen. Neem nou de kredietcrisis. Die brengt heel wat ellende met zich mee. Maar stel je eens voor dat de financiële wereld nog een tijdje zo doorgedraaid was. Elk uitstel had de ellende alleen maar vergroot.

Wel komt er gelijk een soort pavlovreactie, waarbij het klimaat de dupe lijkt te worden van de economische teruggang. Nog steeds blijken mensen en bestuurders de zorg voor het milieu als een soort luxe te zien, waar je pas aan toe komt als aan alle andere levensbehoeften is voldaan. Meer in overeenstemming met de Bijbel zou zijn juist de zorg voor de wereld waarin we leven als een eerste opdracht te zien. Heeft God daarvoor niet mensen gemaakt? Lees daarover het begin van Genesis, al is het verleidelijk om gezien de discussies over schepping en evolutie de uitspraken van God over de bestemming van de mens maar even in de koelkast te zetten tot de wetenschappers hebben uitgezocht hoe het eigenlijk allemaal in elkaar zit.

Toch kun je ook een andere reactie merken: Nu er een sanering komt van de economie en een stimulering van de bedrijvigheid nodig lijkt, is er ook een kans om de zaken duurzaam op te pakken en juist die bedrijvigheid te stimuleren die op zijn minst niet schadelijk is voor de wereld en misschien wel de zaken vooruit helpt. We krijgen de kans een nieuw begin te maken.

Als je daarover verder nadent, is het eigenlijk niet eens direct de economie die in een crisis komt, maar onze westerse levensstijl. We krijgen de rekening gepresenteerd van jarenlang op te grote voet leven en achter de weelde aanjagen. Net zoals de ontwikkelingslanden al tientallen jaren lang onze rekeningen kregen.

Het komt er dus op aan voor de mens van nu om in die crisis het goede te kiezen.

Op de achtergrond, voor een christen, zie je dan de visioenen uit het boek Openbaring spelen in de zorgen van deze planeet. Opvallend in dat boek is dat al die plagen die over deze wereld gaan de bedoeling hebben om mensen tot inkeer te brengen. Nog verbijsterender is daarbij de constatering dat het niet helpt (Openb. 9:20). Denk ook aan de inzet bij Romeinen 1: God laat mensen over aan hun eigen denken, om ze te laten merken dat het vastloopt. Maar ze merken het niet eens.

Crisis in de wereld een kans voor de kerk

Als kerk heb je dan de geweldige boodschap van Gods heil in Christus. Kerst is net achter de rug. Maar de boodschap van dat feest blijft gelden. Nu mensen niet meer naar God toekomen, komt God zelf naar de mensen toe, omdat Hij ziet dat er niemand helpt (zie hierover de laatste hoofdstukken van Jesaja). Steeds meer wordt duidelijk dat Christus het enige antwoord is op de problemen van deze wereld. In Hem vallen de dingen op hun plek. Dit is niet bedoeld als een evangelie op een stuivertje, een soort goedkope boodschap, maar als erkenning van de centrale plaats van Christus als hoofd van kerk en kosmos (zie de brief aan de Kolossenzen).

Het is dan wel zaak om deze boodschap concreet te maken en tot in de details van je werkzaamheden als mens in deze schepping te laten zien dat je door de crisis heen geleerd hebt de goede keuzes te maken. Daar ligt een knelpunt. Voor de wereld is het geloof een privézaak, iets dat je in je schaarse vrije tijd mag beoefenen en waar je zeker een ander niet mee moet lastig vallen. Al snel vallen de woorden scheiding van kerk en staat. Hoe goed dat ook is (zie bijvoorbeeld de Nederlandse geloofsbelijdenis over de manier waarop God de wereld regeert die ingrijpend verschilt met zijn regering van de kerk), er zit ook de verleiding in om zelf maar met een boekje in een hoekje te gaan zitten. Laat de boodschap niet versmallen. Wij hebben een woord dat de wereld gezond kan maken. Je kunt dat naar twee kanten uitwerken

Prisoners dilemma

Wat gaat voor, het algemeen belang of je eigen belang? De wiskundige John van Neumann maakte meer dan een halve eeuw geleden met een klassieke verhaal helder hoe mensen beslissen. Sindsdien heet een dergelijke keuze prisoners dilemma. Als je er even op let, kom je het overal tegen.

Je kunt het zo omschrijven:

Er is een ernstig misdrijf gepleegd. Twee gewapende mannen worden gepakt en het staat wel vast dat het de daders zijn, maar het bewijs ontbreekt. Ze worden apart in de cel gezet en kunnen niet met elkaar communiceren. De rechter doet elke verdachte het volgende voorstel:

1. *Als jullie allebei blijven zwijgen, kan ik jullie niet veel maken. Je krijgt dan alleen een lichte straf wegens wapenbezit zonder vergunning.*
2. *Als er een bekend, is de zaak rond. Degene die bekende, zal ik vrijspreken omdat hij zo goed heeft meegewerkt. Degene die niet bekende kan minstens tien jaar verwachten.*
3. *Als jullie allebei bekennen, krijgen jullie allebei vijf jaar.*

De vraag is: wat kan een gevangene het beste doen?

De essentie van het dilemma is dat het voor beide verdachten samen beter is te zwijgen, maar elke verdachte denkt alleen aan zijn eigen voordeel. Ongeacht wat de ander doet, het is voor elke verdachte beter te bekennen.'

Als kerk heb je dan de geweldige boodschap dat je leert op het belang van anderen te letten. Paulus werkt dat uit in Filippienzen

2 bijvoorbeeld. Het is verweven met de beelden die in het Nieuwe Testament voor de gemeente gebruikt worden: de kerk als lichaam bijvoorbeeld. Je mag dus laten zien dat je als individu pas echt tot je recht komt in gemeenschap met anderen. Een afge-hakte hand stelt niets voor; een lichaam dat die hand kan besturen is nodig. Er is geen tegenstelling tussen je eigen belang en dat van anderen. Dat helpt om zo'n ingeworteld dilemma te overwinnen.

Innerweltliche Akse

Een ander voorbeeld voor de betekenis van het geloof. Dit gaat meer over de inhoud. Er is lang een scheidslijn geweest tussen het geloof en het gewone leven. In de middeleeuwen zag je dat ook bij de monniksorden terug. Sommigen wijdden zich helemaal aan gebed en aanbidding, ze beoefenden de ascese. Dat wil zeggen: ze onthielden zich van allerlei zaken uit dit leven om zich te wijden aan de dienst van God. Anderen deden hun werk in de maatschappij, en met een beroep op de geschiedenis van Maria en Marta werden de eersten hoger aangeslagen dan de tweede. De Reformatie maakte in de gebieden waar zij de overhand had, een drastisch einde aan de monniksorden. De bezittingen vervielen aan de staat en de monniken (en nonnen) moesten een goed heenkomen zoeken. Hier ligt de oorsprong van het woord secularisatie: kerkelijke goederen werden verwereldlijkt.

De socioloog Max Weber, bekend van zijn stelling dat kapitalisme een bijproduct is van calvinisme (en dat niet, zoals Marx veronderstelde, godsdienst een gevolg is van kapitalisme) heeft dit onderzocht en beschreven, en vond voor de protestantse spiritualiteit de term 'innerweltliche Askese' uit. Om je leven te wijden aan God moet je niet uit de wereld gaan, maar juist de wereld in! In je huwelijk en in je beroep dien je God ('in uw lichaam'). Hij is nooit ver weg. 'Nabij u is het woord'

Dit gedeelte van het onderzoek van Weber is nooit aangevochten. Midden in dit leven dien je God. De boer kan om twaalf uur het zand van de handen slaan, bidden, zijn pakje brood opeten, naast de spa in de grond. CU-politici kunnen midden op een druk congres samen de Heer zoeken in gebed. Een foto daarvan verscheen in de pers. Hij is dichtbij. Inderdaad typisch protestants. Maar niet vijandig ten opzichte van het lichaam en deze wereld. Integendeel.

Christelijke politiek?

We kijken terug op de christelijke politiek van het afgelopen jaar. Kenmerkend voor de Christenunie waren de discussies over de plaats van homo's in de politieke partij en over de embryoselectie. Nu de partij meeregeert, komen vragen naar boven die anders latent aanwezig waren, maar waar je nu niet onder uit komt. Waar ligt de grens. Lang geleden discussieerde men in kringen die later het CDA zouden vormen daar ook over. Kun je het kwaad, dingen waarmee je het absoluut niet eens bent, niet beter kanaliseren dan je aan alle verantwoordelijkheid onttrekken? Door het laatste te doen, maak je geen vuile handen, maar de toestand in de wereld verbetert niet. Gereformeerde politiek discussieerde toen over de vraag of politiek niet meer moest zijn dan alleen het geven van een getuigenis. De laatste variant kwam nu ook weer in discussie. Denk aan de opstelling van Yvette Lont, die afscheid nam van de Christenunie. Toch heeft de partij gekozen voor het nemen van verantwoordelijkheid en het ten volle benutten van de gegeven speelruimte, die behoorlijk krap aan het worden is. De partij is in een crisis geweest en is gegroeid. Bijzonder waardevol vind ik de weigering om categorisch uitspraken te doen over het samenleven van homo's los van de vraag over de totale levensstijl. We wensen wie werkzaam is in de politiek, betrokken bij de regering van het land, de provincie of gemeente alle wijsheid om de smalle marges die overblijven ten volle te benutten.

Crisis in de kerk en christenheid

Helderheid over de bijbelse boodschap wordt echter bemoeilijkt, omdat de kerk en de christenheid zelf zoveel crises kent. Bij die crisis hoort dan in ieder geval de neiging om je op je eigen eilandje terug te trekken, omdat de zaken intern zo moeilijk liggen. Daar lijkt een bijbelse aanleiding voor te zijn. In het gebed van Christus in Johannes 17 komt naar voren dat aan de eenheid van de gelovigen de wereld kan erkennen dat de Vader Christus gezonden heeft. Je kunt dat horen als een uitnodiging om eerst maar eens die eenheid te zoeken voordat je naar buiten treedt. Dan kan het, gezien de rapportages en besluiten van diverse synodes nog wel even duren. Je zou het ook om kunnen draaien: juist het besef dat je in deze wereld staat, brengt christenen bij elkaar. Wie op zijn werk iemand tegenkomt die ook voor het eten bidt, herkent tot zijn blijdschap een geloofsgenoot, al gaat die ander misschien naar een andere kerk. Dat de zaken er in de wereld zo voorstaan als beschreven, maakt des te duidelijker dat de crises in de kerk aangepakt moeten worden. Zonder uitpuittend te zijn, gaat het om een paar zaken vooral:

De discussie over regels

De laatste tijd is er een korte discussie geweest in het *Nederlands Dagblad* over de hantering van de kerkorde. Eerst gaven twee predikanten aan dat die soms in de weg staat bij noodzakelijk geachte vernieuwingen en dat ze desondanks daarmee gewoon verder gingen. De psycholoog Wubbo Scholte schreef een stuk waarin hij uiteenzette dat mensen de kerk verlaten juist vanwege de regeltjes. Al snel reageerde prof.dr. J. van Bruggen kort met: afspraak is afspraak. Niks geen aan de kant zetten van de kerkorde. Prof.dr. J. Douma en Adrian Verbree volgden in de krant van zaterdag j.l. Zij legden de vinger bij een belangrijk punt: ook als je tot je nadeel gezworen hebt, blijft volgens Psalm 15 die afspraak gelden. Bovendien bevat de kerkorde zelf een bepaling dat de artikelen gewijzigd, aangevuld of verminderd moeten worden wanneer dit in het belang van de kerken is. Een uitnodiging om het gesprek aan te gaan over zaken die niet helemaal meer passen in onze tijd. De ervaring leert wel dat je dan gauw een of twee synodes verder bent, minstens drie jaar en in de praktijk een stuk langer. Toch ben je hiermee volgens mij nog niet uitgepraat. Er is een verbinding met de regelcultuur in Nederland, waarbij je de illusie kunt hebben dat je via goede regelgeving alle risico's kunt uitbannen. Ook moet je letten op het grote verschil tussen de manier waarop de Nederlandse wetgeving gehanteerd wordt (boekenkasten vol wetten) en het flinterdunne setje kerkelijke afspraken in de kerkorde is opvallend. Het gaat niet alleen om al dan niet verouderde bepalingen in de kerkorde, waarop in een later stadium ds. S. de Jong wees. Daarvoor is het boven aangeduide artikel 84. Het gaat vooral ook om de hantering van die regels. Waarom moest de synode van Zuidhorn een koersbepaling voor de liturgie maken om een speelruimte aan te duiden die de kerken van Enschede al genomen hadden op het punt van de liturgie: lang voordat de 'orde B' vrijgegeven was, werd die daar al gebruikt. Dat deze discussie gevoerd wordt, maakt duidelijk dat er een grote verscheidenheid is ontstaan binnen de vrijgemaakte kerken, een verscheidenheid die alleen nog toeneemt. Dat brengt mensen en gemeenten in een crisis. Wat heb je dan nog gemeenschappelijk. Waarschijnlijk heel veel, als je even doorpraat en kijkt wat je enige houvast is in leven en sterven, maar de eerste indruk kan anders zijn.

Schepping en evolutie

Even opvallend is de discussie over de vraag of schepping en evolutie als begrippen in één adem gebruikt kunnen worden. Tientallen jaren lang waren het tegenstellingen. Je geloofde in de scep-

ping, al dan niet in zes dagen van vierentwintig uur, of in de evolutie. Je moest een keuze maken. Het lijkt wel of de laatste jaren er een soort offensief is om de dingen naast elkaar te laten staan. Niet dat de Bijbel ongelijk heeft: het taalveld van de theoloog heeft zijn eigen waarde naast dat van de geoloog. Maar het is een andere waarheid. Deze discussie raakt dus het verstaan van de Bijbel. Hoe is die bedoeld?

Op de achtergrond speelt mee dat het gesprek over schepping of evolutie in de loop van de jaren versmald is tot het gesprek over creationisme en evolutie. Bij creationisme gaat het niet meer over geloof, maar over een al dan niet geslaagde poging om wetenschappelijk de schepping te hanteren. Te waarderen daarbij is dat je de discussie aangaat met de wetenschappers en hen op hun eigen terrein probeert te overtuigen. Er zijn ook een aantal risico's aan deze benadering. Een ervan is dat je de Bijbel meer laat zeggen dan die bedoeld te zeggen, dat je de uitleg aan banden legt. Uit mijn Kamper tijd herinner ik mij goed de waarschuwing tegen deze benadering in de colleges van J. Kamphuis.

Hoewel ik dus niet schrik van kritische kanttekeningen bij het creationisme, denk ik toch dat voor wie de Bijbel serieus neemt, hier sprake is van een crisis. Hoe lees je de Bijbel dan? Hoe breng je de verbinding tussen toen en nu tot stand? Wat betekent die historische afstand en het eigen taalveld van de Bijbel? Dat speelde ook een rol in het congres dat in Kampen gehouden is over het bevrijdingspastoraat. Ook daar kwam een dilemma naar voren: is er sprake van psychische ziekten of van bezetenheid door een duivel. Kun je misschien beide naast elkaar laten staan. Waar je dan goed over moet nadenken is de vraag of de filosofische oplossing om te spreken over de verschillende taalvelden die in het ene geval een oplossing lijkt te geven, je in het andere geval niet parten gaat spelen.

Crisis in het leven

Zijn mening is door velen weerlegd, de mening van de predikant Ton de Ruiter dat Christus' dood geen betaling voor de zonden was. Je moet ook nogal wat bijbelteksten anders interpreteren om die belijdenis te ontkennen. Toch is het goed om te letten op de aanleiding voor zijn opvatting, dat hij zo weinig groei in het geloof en in het christelijk leven ziet.

Je kunt daar overheen praten door te wijzen op de verscheurdheid die elk christelijk leven kent en die door Paulus treffend onder woorden is gebracht in Romeinen 7. Toch is er een groot verschil tussen de uitroep: ik ellendig mens en de verzuchting: wij zijn allemaal zondig, dus... Veel aandacht is er voor de tekst uit Micha over 'gewoon' op je eigen plek de Here dienen (Micha 6:8) Er is zelfs een speciale campagne om met beroep op deze tekst je in te zetten voor de wereld. Tegelijk helpt die tekst om als gelovige je te herinneren wie je bent. Te midden van de velerlei crises die het leven treffen is dat een heerlijk uitgangspunt. Doe als christen maar gewoon. Dat is goed voor kerk en wereld. Voor de Tweede Wereldoorlog wees prof.dr. K.Schilder op die tekst. Midden in een crisistijd, die zich zowel in de kerk als de wereld afspeelde. Dan krijg je vragen over je eigen identiteit. Waar gaat het dan om. De vrijgemaakte minizuil, die steeds meer historie wordt? Of gewoon, wat ik op een bijeenkomst van freelancers van het Steunpunt Gemeenteopbouw als refrein bijna elke keer hoorde: kenmerkend voor mij is dat ik mij eigendom van Christus weet. Er is hoop voor 2009, als we in die weg verder gaan.

Ds. Jan Kuiper is productontwikkelaar bij 'Steunpunt Gemeenteopbouw'.

Noot:

1. Wikipedia over prisoners dilemma.

Van Kaïn tot...vandaag

Openbaring 5

A.J. Mol ■

Machteloos

Eerlijk gezegd had ik op de plek van 'vandaag' een naam staan van een schurkachtige leider in de wereld. Bij nader inzien heb ik die weg gelaten, want dat kan erg gedateerd zijn en bovendien verval je heel makkelijk tot het schema: zij zijn slecht en wij zijn goed.

Na het zinloze geweld van Kaïn is de stroom bloed de geschiedenis en de wereld doorgedaan. Wanneer je de krant leest en het journaal volgt, kunnen verschillende gevoelens je bekrui- pen: in wat voor vreselijke wereld leven wij; het is nu wel zó erg; ik moet het nieuws maar niet zo volgen, het maakt me soms angstig. En de andere keer sluit ik me af voor echt mee- voelen. Intens medeleven met alle narigheid die via de media op je af komt, is gewoon niet te doen.

Wel is de vraag of beter gezegd het gebed: wie redt ons uit die ellende?

Ver kijken

Als je het vaak gelezen hebt, vind je het bijna gewoon: Johan- nes mag in de hemel kijken. Wat een ervaring moet dat geweest zijn. Hij ziet God op zijn troon zitten met een boekrol in de hand. Deze laat zelfs teksten zien op de buitenkant, of hoe je dat ook maar noemt bij een boekrol. Boordenvol woorden staat de boekrol van God. Er zijn geweldig veel plannen te doen. Letterlijk en figuurlijk staat er zeer veel 'op de rol'. Jezus' apostel heeft in meerdere opzichten een 'ver-gezicht'. Daarbij gaat het niet alleen over de toekomst. Veel visioenen, gezichten en boodschappen gaan zowel over het heden-van- toen als over het verleden.

Met Johannes mogen we de diepte in: Gods plan met de aarde en de mensheid.

Jammerlijk

De boekrol vol met Gods boodschappen zit echter nog op slot: liefst zeven zegels sluiten de berichten af. En dat doet de apos- tel enorm verdriet, hij moet erom huilen. Hij beseft wat die afsluiting betekent: Gods werk is bezig vast te lopen. Er kan niemand gevonden worden die bevoegd is de zegels te verbre- ken. Moet de mensheid dan verder met een dodelijk vermoei- ende cirkelgang waar de echte gang uit is: er is geen toekomst. Zal Gods prachtige geschiedenis vastlopen in een jammerlijke 'cirkel of life'?

Gewonnen

Een van de oudsten bij Gods troon spreekt Johannes bemoedi- gend toe: de leeuw uit de stam van Juda heeft de overwinning behaald. We horen een lijn die diep de geschiedenis in gaat. Aartsvader Jakob heeft zijn zoon Juda gezegend met de voor- zegging dat zijn stam een leeuw als koning zal voortbrengen. Deze leeuw heeft de overwinning behaald, lezen we in Open- baring 5. Er wordt bedoeld op de slag die Jezus heeft gewon- nen. En zoals zo vaak in de Bijbel kom je ook nu weer meer- dere beelden tegelijk tegen. Jezus heeft niet gewonnen door het geweld, zoals de koning der dieren in het dierenrijk, maar in de weg van zwakheid. Hij is overwinnaar geworden door zich als een lam te laten slachten.

Stootkracht

Als we langer naar het lam kijken, schiet onze fantasie hele- maal tekort: op de kop van het lam zien we een zevental horens zitten. Een horen is het beeld van de kracht van bepaalde dieren, bokken, olifanten, neushorens. Wat een kracht gaat er uit van het lam. Na zijn sterven en hemelvaart komt Gods Geest die wereldwijd zijn energie laat blijken. Stammen heidenen vallen op de knieën voor Jezus. Volken die eeuwenlang in de duisternis verkeerden, zien het licht van Gods Evangelie en komen tot nieuw leven, dankzij de stoot- kracht van Gods Lam.

Blijf zingen

Het hoofdstuk loopt uit op een herhaalde lofprijzing op de machtige God. De boekrol maakt veel goeds los, maar het gaat soms via de meest verschrikkelijke wegen. Dat lees je in de vol- gende hoofdstukken. Gods plannen gaan door, Gods plannen falen niet. Dankzij het bloed van Jezus Christus is er toe- komst. Daarover moeten we zingen. Blijf zingen over Gods majesteit en glorie.

Ds. Arie Mol is predikant van de Gereformeerde Kerk te Enschede- Noord.

Gods mes in je leven

wandelen met God

**De besnijdenis passen wij niet meer toe.
Of toch wel?
Een oud gebruik leeft voort...**

B. Luiten ■

Pijn en bloed

Voor God was de besnijdenis heel belangrijk, als teken van zijn verbond.

Wie bij Abraham hoorde, hoorde ook bij Hem. Dat gold voor kinderen, ook voor huisgenoten. De man die de besnijdenis weigerde, moest weg bij Abraham.

Maar wat was het een merkwaardig teken! Het kwam in de hele wereld niet voor, dat pasgeboren jongetjes besneden werden. Sommige volken voltrokken dit ritueel aan volwassen jonge mannen, op weg naar huwelijk en voortplanting. Anderen deden het ook wel met het oog op de reinheid van het lichaam. Maar dan toch niet bij een kleine baby van acht dagen oud.

Stel je voor, dat je als vader dan een mes moest pakken. *Om te snijden in het vlees van je kind.*

Echt een stukje wegsnijden, van de kleine voorhuid, het voorste stukje vel van zijn plassertje. Wie zou dat fijn gevonden hebben?

Bij volwassen mannen deed dat veel pijn. Bekend is de geschiedenis van de zonen van Jakob, Simeon en Levi, die alle mannen van Sichem konden uitroeien op de derde dag na hun besnijdenis. Toen vergingen die mannen van de pijn, ze konden niet vechten zo (Gen. 34).

Een beetje sterven...

Het teken wil ons wat laten zien. Daar is het een teken voor. Wij passen dit gebruik niet meer toe, maar de waarde en de inhoud ervan zijn gebleven, in Christus (NGB art. 25).

Als een stukje vlees bij je wordt weggesneden, gaat het dood. Je bent een klein beetje gestorven, je voelt de pijn ervan.

Kijk nu goed naar wat God laat zien. *Want dit kleine beetje sterven is symbool voor de dood die je verdient.* Ook voor een pasgeborene geldt dat al. Zoals wij nu zijn, vanaf ons eerste begin, kunnen we bij God niet leven. Hij is enkel licht, geen duisternis. Terwijl wij, met onze kinderen, getekend zijn door onze zonden en de gevolgen daarvan. God laat ons zien en voelen: *zo kun je niet leven!* Hij wil dat we dat goed zien en tot ons door laten dringen. Daarom is dit teken zo belangrijk, voor ons begrip en voor zijn heiligheid.

Ook als de besnijdenis wordt benaderd vanuit het oogpunt van reinheid, blijft de boodschap gelijk. Als God alles zou wegsnijden wat onrein is, zou er van de mens weinig overblijven.

Meisjes hoefden niet jaloers te worden. Bij hen zou de besnijdenis veel ingrijpender zijn. Wat vandaag bij andere godsdiensten gebeurt, is door God niet gevraagd. Dit teken stempelde voortplanting, ieder kind (m/v) werd hieronder verwekt.

...maar vooral leven!

Aan de andere kant: ditzelfde teken gaf *hoop!* Wegsnijden deed pijn, de boodschap was duidelijk, maar het stukje vlees was wel erg klein. God wilde ook laten zien: *hier laat ik het bij.*

Meer hoeft Ik niet van je te hebben.

Zo bekeken was dit een geweldig teken! Dat kleine beetje sterven, dat was iemands dood, dat was voor God genoeg! Voortaan was daar het leven, tot in eeuwigheid.

Een voorrecht was het om dit teken te dragen. Maar dan moest het wel worden begrepen, en gewaardeerd. Dan wordt een mens dankbaar, en het leven wordt bijzonder. Je leven ontvang je uit de dood terug, om zo te zeggen. Dat is de taal van het teken, dat altijd en overal wil doordringen van Gods barmhartigheid.

Want de dood was wél verdiend. En die druppels bloed vragen om méér.

We gaan begrijpen, waarom God zo verontwaardigd kon worden wanneer het teken van de besnijdenis iets uitwendigs werd, iets om trots (!) op te zijn en om als Jood je daarmee te verheffen boven de onbesnedenen. Dan was de genade zoek, terwijl alleen daardoor het verbond met de Heilige kan bestaan.

Jezus droeg het teken ook

Wanneer we zo de besnijdenis verstaan, trekt het onze bijzondere aandacht dat ook de kleine Jezus werd besneden. Wat mag daarvan de reden zijn geweest? Immers, Hij had geen zonde of smet, waarom zou in Hem het mes gezet moeten worden?

Inderdaad, dat kan in zijn geval de dieperliggende bedoeling niet zijn. Niet zijn eigen

bederf noodzaakt tot deze ingreep. Hij is ontvangen van de Heilige Geest, rein van lichaam en ziel. Als iemand dat weet, is het Jozef wel. En toch, dat snijden, dat kleine beetje sterven, ook voor de kleine Jezus.

Met dit verschil: bij Hem bedoelt God *niet* 'hier laat Ik het bij'. Nee, juist omdat Hij de Verlosser zal zijn en de naam Jezus dragen zal, is voor Hem dit kleine sterven *het begin* van zijn volledige offer, zijn sterven naar ziel en lichaam, uiteindelijk aan het kruis.

Zo heeft Jezus dit teken gedragen, van dag tot dag. *Het begin van zijn sterven, met de roep om méér.* Al die druppels bloed, door de eeuwen heen, wezen naar Hem. Juist omdat Hij rein is, kan en zal Hij sterven voor anderen. Het teken van de besnijdenis ontvangt Hij als de zekerheid, dat dit de bedoeling van zijn leven op aarde is. Hij heeft het gedragen, en gehuiverd (Luk. 12:50).

*Als ik dit wonder vatten wil,
dan wordt mijn geest van eerbied stil.*

Toch nog besneden zijn

We mogen blij zijn, dat die besnijdenis nu niet meer nodig is. Alle bloedstorting is vervuld, wie nu nog daarmee doorgaat, wijst langs Golgotha heen.

En toch. Paulus schrijft aan de gelovigen te Kolosse, dat zij *de grootste besnijdenis* hebben ondergaan die er bestaat (Kol. 2:11,12). Niet met mensenhanden. Maar ze zijn door God zelf met hun héle lichaam even begraven geweest in het water van de doop, zo staat er. 'Eerst sterven', het is nog steeds precies dezelfde boodschap die iedere christen op zijn lijf krijgt gedrukt. Even de dood in, om daaruit omhoog te komen. *Je leven is een bijzonder geschenk!* Eigenlijk kan het niet, eigenlijk zou je begraven moeten blijven, want zoals je bent, kun je niet leven bij God. Maar God laat het erbij: als je 'even' onder water bent geweest, was dat je sterven. Met Christus mag je voortaan leven, tot in eeuwigheid.

Een geweldig teken! Alleen uitwendig dit dragen, slaat nergens op. Gedoopt moet je *in je hart* zijn, net zoals de besnijdenis het hart wilde raken (Rom. 2:25-29).

Het wil je vervullen met hoop, in een leven waarin van alles kan tegenvallen en waarin vooral de vijandschap en het kwaad in de wereld je teisteren kunnen. Velen zitten om hun geloof in Jezus in de grootste ellende. Hun lot trekken wij ons aan. Maar we zijn niet zelden verbaasd over de vreugde en de verwachting, die ondanks alles die verslagen harten blijven vervullen. Ze hebben een schat ontvangen, van God zelf, die geen mens en geen vijand kan wegnemen. Het kan stralen uit hun ogen, al is het bij het naderen van de dood. Want de dood is al overwonnen, *God heeft dat persoonlijk aan hen verzegeld.*

Dat wij zó christen zijn, dat zal ongetwijfeld Gods bedoeling zijn met het teken van besnijdenis en doop. We leven in een wereld die

bezig is te vergaan. Door de globalisering zien we daar heel veel van. Het nieuwe jaar zal daar vol van zijn. Dat kan je overstelpen. Een groot gevoel van machteloosheid kan zich meester van je maken. Maar je draagt de belofte én het teken én het zegel dat je de ondergang al achter de rug hebt. Alle soorten ellende kunnen je overkomen in dit leven. Ook kun je er getuige van zijn. Maar daar dwars doorheen gaat God met je omhoog. Dat mag je leren ervaren. De doop markeert het programma van de heilige Geest in je leven: sterven én opstaan, naar de grote opstanding toe. Hij blijft ook het mes hanteren in je leven: wat zondig is moet verdwijnen, om plaats te maken voor toewijding. Wie ziet hoe alles vergaat, heiligt zich (2Ptr. 3:11).

Je blijft je verbazen

Als we verstaan dat besnijdenis en doop in wezen precies dezelfde boodschap bevatten, ligt daarin een antwoord op de verbazing over de kinderdoop. Soms spreken mensen zelfs spottend van 'babydoop', zo van: 'dat is toch echt belachelijk'. Daarbij wordt dan vergeten, dat de 'babybesnijdenis' in vroeger tijd net zo opvallend, merkwaardig en 'belachelijk' was in mensenogen.

Een baby beseft niet en gelooft niet als een volwassene. En toch, *op Gods uitdrukkelijk bevel*, worden die kleintjes van hetzelfde teken voorzien! Zo is zijn verbond. Zo is het tot op de dag van vandaag: de kleintjes krijgen hetzelfde als de volwassenen. Ze mogen net zo bij Jezus horen en door zijn bloed worden geheiligd (NGB art. 34).

Wanneer nu mensen zich daarover verbazen en daarom huiverig staan tegenover de kinderdoop, ga dan vooral die verbazing niet bestrijden. *Integendeel, kom verwonder u hier, mensen!* Maar laat vervolgens zien, dat die verbazing van alle tijden is! Want dit is niet te bevatten. Abraham werd zeer beproefd, pas daarna kreeg hij het teken en zegel van zijn gerechtigheid. Vervolgens kreeg zijn zoontje van acht dagen oud *hetzelfde* teken 'zomaar'. Hoe is het mogelijk? Mensen zijn er als de kippen bij om te zeggen: 'dat kan niet, dat klopt niet'. En toch is het waar, allebei: de uiterste inspanning die God van ons vraagt om het geloof te behouden en te bewijzen, én dat zijn genade voor 100% zijn geschenk blijft, een geschenk dat ook een kind kan ontvangen dat er niets voor deed. Wie één van beide schraapt, verbreekt Gods verbond.

Laat ontkenning plaatsmaken voor aanbidding. En kritiek voor verwondering. Blijf je verbazen...

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Gods antwoorden aan Job

‘Drie uur biologie voor Job’. Zo typeerde Lothar Steiger in 1965 Gods antwoord aan Job.’ Gods antwoorden (Job 38-41) aan Job zijn moeilijk te begrijpen. Ook nu nog is het voor velen de vraag hoe Gods woorden in het bijbelboek Job moeten worden geïnterpreteerd. Bij het lezen van het boek Job krijg je zomaar het gevoel dat God Job geen recht doet en hem - sprekend vanuit een storm - overdondert met geweld.

H.J. Roosenbrand ■

Dit gevoel sluit goed aan bij het idee van veel mensen, ook sommige christenen, over een God die ten diepste willekeurig en gewelddadig is, vooral in het Oude Testament. Zijn mensen als het erop aan komt speelbal van een gewelddadige en willekeurige God? Het slachtoffer van een goddelijke weddenschap?

Redenen genoeg om Job 38-41 van dichterbij te bekijken. Gods antwoorden aan Job vormen samen een van de langste gedeelten uit het Oude Testament waarin God rechtstreeks aan het woord is. Is het echt zo, dat God Job alleen maar overdondert? Job heeft een serieus probleem. Trekt God zich terug op het recht van de sterkste? Mag Job blij zijn dat God spreekt, en daarmee uit? We vragen het ons af: wat is eigenlijk de betekenis van Gods antwoorden in Job 38-41?

In dit artikel wil ik ingaan op het eerste deel van Gods antwoord aan Job (Job 38:1-38). In een volgend artikel wil ik stilstaan bij de uitgebreide beschrijving van dieren in Gods antwoorden (Job 38:39-41:26). Tot slot zal ik in het derde artikel ingaan op enkele andere hoogtepunten uit het boek *Job*, waaronder de betekenis van Job 1-2 en Job 42, de nadruk op ontzag in de dienst aan God, de persoon van satan en de mening van de vrienden.

Hoogtepunt

Gods antwoorden vormen het hoogtepunt van het bijbelboek *Job*. God maakt hiermee een einde aan de serie dialogen van Job, de drie vrienden en Elihu. De dialogen van de vrienden liepen uit op niets. Daarop wijst onder andere het ontbreken van Sofars derde betoog. Wel anticiperen de dialogen op Gods spreken. Job roept in zijn laatste betoog: *Laat nu de Ontzagwekkende antwoord geven!* (NBV Job 31:25). Ook Elihu's betoog bereidt Gods spreken voor.

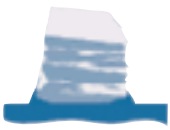
Tijdens het slot van zijn betoog horen we als het ware de storm waaruit God spreekt al naderen (Job 36:29-33; 37:2-5). Nadat Elihu heeft gesproken doet Job er het zwijgen toe. Dan spreekt Jahwe. Hij doet dit op eigen initiatief, terwijl de andere dialogen werden geïnitieerd door Job.

Schepper

God spreekt vanuit een storm. Hij presenteert zich tegenover Job als Schepper. In hoofdstuk 38 - Gods eerste antwoord - maakt God Job duidelijk dat Hij de aarde grondvestte, en haar verankerde op sokkels. Hij legde bovendien de zee zijn grenzen op: *tot hier, en niet verder mogen je trotse golven komen.* (Job 38:11). De poorten van dood en donker (38:17) zijn alleen God bekend. Dit geldt ook voor de plaats waar het licht vandaan komt (vers 19). Het geheel van Gods heerschappij over zijn schepping wordt zo uitgedrukt door het noemen van de contrasterende delen ervan: aarde en zee, licht en donker, boven en beneden. God beheerst zelfs de weersverschijnselen (38:22-30). Maar ook de sterren wijst Hij de weg (vers 31-32). God kent de wetten van de hemel en legt zijn orde op aan de aarde (38:33). Niet Job maar God belastte de hemel met haar bestuurstaak, namelijk het regelen van de weersgesteldheden. Gods handelen gaat gepaard met macht. Dit blijkt onder andere uit de woorden die Gods handelen in Job 38 omschrijven: ontbinden, een plaats wijzen, schudden, vastmaken, losmaken, begrenzen, bevelen, leiden, uitsturen.

Gods wereld

In Job 38 confronteert God Job (en ons) met de wereld als resultaat van Gods scheppingswerk. Keulen typeert Gods scheppingswerk in zijn proefschrift (2007) als volgt: ‘tegenover Jobs

beschuldigingen dat God willekeurig handelt en het recht buigt, schetst God hoe Hij scheppend en onderhoudend opereert, op onverwachte plaatsen leven schenkt en de goddeloze straft.² Hemel, aarde en onderwereld staan onder de heerschappij van Jahwe. De vragen in Job 38-39, meestal ingeleid door het woordje *mii* ('wie?'), zijn retorisch. Job zelf gaf namelijk al blijk van inzicht in het werk van God tijdens de schepping (o.a. Job 9:8-10). Gods vragen in Job 38 en 39 veronderstellen een antwoord dat in de meeste gevallen duidelijk is: niet Job, maar Jahwe weet de weg naar de oorsprong van het licht (38:19); alleen God kan de bliksems uitsturen (38:35). God beantwoordt de eerste serie vragen (38:4-8) bovendien zelf: Ik was het (38:9-11).

Niet eenmalig

Opvallend is verder dat Gods scheppingswerk in Job 38 niet is beperkt tot eenmalige gebeurtenissen. Gods scheppende optreden vindt steeds wéér plaats.³ Denk aan het ontbieden van morgen en dageraad, het verdelen en verspreiden van sneeuw en hagel en het voortbrengen en baren van regen, ijs en rijp. In het oudtestamentisch spraakgebruik wordt lang niet zo duidelijk onderscheiden tussen schepping en onderhouding als wij vaak gewend zijn.

Slechte mensen

God bevestigt tot twee maal toe dat het ook tot zijn scheppende taken behoort om de invloed van slechte mensen te begrenzen (38:13-15 en 40:11-13). Met het ontbieden van de dageraad schudt God boosdoeners van de aarde (38:13). Hij zorgt ervoor dat zij verstoken blijven van het licht en dat hun kracht gebroken wordt (38:15). Gods controle over dag en nacht is gekoppeld aan de manier waarop Hij slechte mensen behandelt. Bij dageraad krijgt de aarde opnieuw vorm (38:14) en wordt aan slechte mensen het licht onthouden: in het licht van de morgen wordt wat in het donker gebeurt (24:13-17) begrensd. Het is Gods taak de invloed van slechte mensen een halt toe te roepen. Voor hen is geen plaats in de wereld van Jahwe. Gods vernieuwende ingrijpen wordt ook in psalm 46:6 verwacht met het aanbreken van de morgen (vgl. ook Ps. 30:6; 90:14; 143:8). In Psalm 101:8 belooft de koning elke morgen slechte mensen in het land tot zwijgen te brengen. De taak van koning kan, zowel in Israël als daarbuiten, worden gezien als afspiegeling of afgeleide van de taak van God (zie ook Klaagl. 3:23; Sef. 3:5).⁴

Bedreigende machten

De invloed van slechte mensen kan worden gezien als bedreiging van Gods goede scheppingsorde. Net als de invloed van slechte mensen vormt ook de macht van zee en dodenrijk een constante bedreiging van Gods goede schepping. Deze invloeden worden daarom door God bestreden. In het Oude Testament, en daarbuiten, wordt de zee getypeerd als een macht, die Gods scheppingsorde bedreigt en door God bestreden wordt (Ps. 74:13; Ps. 89:10; Ps. 104:5-9; Spr. 8:29; Jer. 51:42). De 'wateren' figureren onder andere in de psalmen als macht die een persoon kunnen overheersen (o.a. Psalm 18; 69; 144). Faraó's wagens en legermacht kwamen om in de zee, waar de wateren hen bedekten (Ex. 15). Ook in andere verhalen uit de Israël omringende culturen is dit beeld bekend. De zee wordt gezien als chaotische macht (god), die door andere goden aan het begin van de wereldgeschiedenis overwonnen wordt. Belangrijk verschil is, dat in de Bijbel dergelijke machten de vergelijking met God niet kunnen doorstaan. Alles wat in de schepping leeft, is door Hem geschapen en wordt door Hem in toom gehouden (Psalm 104:7). Onderdeel van Gods scheppingswerk is dus ook de strijd tegen machten die de schepping (steeds weer) bedreigen.

Grensgebieden

Zee, dodenrijk en de invloed van slechte mensen representeren dus machten die Gods goede schepping bedreigen. Net als zee en dodenrijk kunnen ook woestijn en wildernis worden getypeerd als contrastbeeld of grensgebied van Gods schepping. Deze gebieden zijn uitgesproken mensonvriendelijk. Zij worden bevolkt door wilde dieren. God maakt Job duidelijk dat zijn invloed reikt tot aan de grenzen der aarde. Overal treedt Hij onderhoudend en begrenzend op. Hij stelt, waar nodig, grenzen aan invloeden die zijn schepping bedreigen.

Niet als God

De vragen van God aan Job kunnen worden begrepen als demonstratie van goddelijke kracht, waaraan het Job ontbreekt. Kern van Gods antwoord aan Job is dat hij niet aan God gelijk is. Ook Kwakkel wees hier al op. In een kort artikel gaf hij speciale betekenis aan het feit dat in Job 40:9 staat: 'Heb jij net zo'n arm als God en kun jij net zo donderen als Hij.' Het gaat, met andere woorden, in het bijbelboek *Job* niet om het recht van de sterkste an sich: 'het gaat hier maar niet om het verschil tussen *Ik en jou*; het gaat om een verschil tussen *jou en God*.' Dit verschil komt onder andere tot uiting in een gebrek aan kracht aan menselijke zijde om op te kunnen treden als God: scheppend, onderhoudend, vernieuwend en waar nodig ook begrenzend.

Overmacht

De erkenning van het kwalitatieve verschil tussen God en mensen is een belangrijke kern van Gods toespraak in het boek *Job*. In Job 38-41 antwoordt God Job tot twee maal toe vanuit een storm. Gods spreken staat hiermee in een context van overmacht en oordeel.⁶ Na afloop van zijn eerste antwoord typeert God zichzelf als *sjaddaj* (40:2), een woord dat in zowel Septuaginta als Vulgata wordt vertaald met 'Almachtige'. De NBV (2004) vertaalt 'Ontzagwekkende'.⁷ De idee van het rechtsgeding dat Job wilde aangaan met God, wordt hiermee door God zelf belachelijk gemaakt. Kan iemand soms met *sjaddaj* een geding beginnen? Niemand kan Hem beschuldigen (40:2)? Dit inzicht heeft Job nu ook. Hij doet er verder het zwijgen toe (40:3-5). Jobs antwoord op Gods tweede betoog is hierop een vervolg. Jobs vernieuwde inzicht blijkt hier uit de erkenning dat niets buiten de macht van Jahwe ligt (42:2). In 42:6 neemt Job afstand van zijn beperkte manier van spreken (tegen)over God. De vertaling van Job 42:6 is omstreden. Typerend voor oudere opvattingen is de mening dat Job spijt betuigt over wat hij in de voorgaande hoofdstukken heeft gezegd, terwijl hij 'in stof en as' zit. Maar de verbinding met 42:7 (waarin God in woede ontbrandt tegen Elifaz omdat zij niet juist over God hebben gesproken) verloopt dan stroef. De uitdrukking 'in stof en as' kan echter ook worden begrepen als wijzend op de nietigheid van de mens (vgl. Job 30:19). Job moet erkennen: naast Jahwe is er niemand (ook Job niet) die is als God.

Tot slot

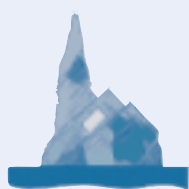
God maakt Job duidelijk dat er een kwalitatief verschil bestaat tussen Jahwe/God en Job/mensen. Natuurlijk mag Job klagen na wat hem is overkomen. Maar Job was zeker van zijn onschuld (Job 23; 31). Vanuit zijn (beperkte) perspectief restte hem niets anders dan God, die normaal gesproken garant staat voor een goede en rechtvaardige wereld, te zien als een willekeurige en gewelddadige macht (o.a. Job 23:15). Job hield God dus verantwoordelijk voor zijn lijden. Volgens Job behandelde God hem als een *rasja* (een slecht mens). Job riep God dan ook ter verantwoording, ook al wist hij dat hij het tegen Hem zou afleggen (Job 9). Maar Job mocht Jahwe's 'godheid' niet in twijfel te trekken. Met Hem een rechtsgeding aangaan is inderdaad onmogelijk (vgl. Job 9). In zijn antwoord aan Job reageert God op Job. Tegenover Job die na wat hem is overkomen God beschuldigt, schetst God een tegenbeeld. Hij wijst op zijn scheppingswerk, waarin Hij zowel leven geeft als bedreigende machten in toom houdt en bestrijdt. Hoewel God Job uiteindelijk herstelt in (meer dan) zijn vroegere glorie, kwam Job niet te weten waarom hem dit alles moest overkomen. Hierover weten de lezers van het

bijbelboek *Job* meer. Die kennen ook de gebeurtenissen van Job 1 en 2. Na zijn beschuldigingen moest Job zich eerst opnieuw schikken in de juiste verhouding tot God: erkennen dat God almachtig is. Job moest het doen met Gods antwoord. Ook toen het nog géén zien maar wel geloven was.

Hans-Jan Roosenbrand is afgestudeerd aan de Theologische Universiteit te Kampen. Hij woont te Zwolle.

Noten:

1. *Drei Stunden Naturkunde für Hiob*, L. Steiger, Die Wirklichkeit Gottes in unserer Verkündigung, in: M. Honecker/ders. (Hgg.), *Auf dem Wege zu schriftgemäßer Verkündigung*. FS H. Diem (BEvTh 39), München 1965, 143-177, 160.
2. Keulen, Emke Jelmer, *God-talk in the Book of Job. A Biblical Theological and Systematic Theological Study into the Book of Job and Its Relevance for the Issue of Theodicy*, Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 2007, 163.
3. S. Paas wees ook al op het feit dat scheppen in het Oude Testament niet alleen te maken heeft met het eerste begin (iets uit niets tot aanzijn roepen). Het gaat ook om vernieuwen en in stand houden. S. Paas, *Schepping en Oordeel. Een onderzoek naar scheppingsvoorstellingen bij enkele profeten uit de achtste eeuw voor Christus*, Heerenveen: Groen, 1998, 90.
4. Het kan natuurlijk ook andersom: Gods hulp in de morgen als afspiegeling van de praktijk van rechtspraak, die (vroeg) in de morgen plaatsvindt. Zie hierover G. Kwakkel, *According to my Righteousness. Upright Behaviour as Grounds for Deliverance in Psalms 7, 17, 18, 26 and 44*, Leiden: Brill, 2002, 98 (noot 98).
5. Kwakkel, 'Het recht van de sterkste?', in: *Ellips* 28/244 (juni 2003), 33.
6. In verschillende bijbelteksten heeft storm duidelijk te maken met Gods ingrijpen en oordeel, bijvoorbeeld in Jesaja 29:6; 40:24; 41:16; Jeremia 23:19; 30:23; Ezechiël 13:11,13 en in Zacharia 9:14.
7. Het woord komt 48 keer voor in het Oude Testament, waarvan 31 keer in het boek Job. De etymologie is nog steeds omstreden. Zie Koehler & Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (HALOT), Volume II, Leiden: Brill, 2001, 1421-1422.

uit de kerken

IJmuiden (samenwerkingsgemeente vrijgemaakt en christelijk-gereformeerd) - **beroep aangenomen:** B. van Veen te Lisse

Nieuw adres - Prof. dr. E.A. de Boer: Vloeddijk 151, 8261 GL Kampen

Ondergeschoven kindje in een obscuur kader

Kampen, Theologische Universiteit Gereformeerde Kerken. Vlak om de hoek bij de pianokapel van Jan Vayne. Een - ogenschijnlijk voormalig - opslagkamertje op de tweede verdieping van het Linneweversgilde geeft onderdak aan een lange vijftiger, met ringbaard, een witgrijs t-shirt onder een colbert. Om zijn nek hangt een kettinkje met Jodenster. Dr. E.A. (Erik) De Boer - sinds april universitair docent Klassieke Talen in Kampen, en vanaf 1 oktober jongstleden bijzonder hoogleraar geschiedenis van de Reformatie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam - verantwoordt zijn benoemingen.

W. Poutsma ■

Tweekamp

U verdiepte zich in het Kampense al in de Reformatie, maar sinds april onderzoekt u ook de patristiek. Waarom verdiept u zich in de kerkvaders? Is het Woord niet voldoende?

De kerkvaders verdiepten zich in dat Woord, waarvan de kracht is ontplooid in de vestiging van het Christendom, de bekering van een hele denkwereld. Dat maakt paters zo interessant, hun omgang met de Schriften. Je merkt dan al vrij gauw dat er een destillaat uit het Woord ontstaat, en dat vormt de Regulae Vitae, de kern van het onderwijs, van de kerkleer. En vormt als zodanig ook het gebeente van de kerkvaders. Dus je bent voortdurend met het Woord bezig.

U heeft plannen om in Kampen gelijk de eerste periode van de Christelijke kerk te onderzoeken. Lijkt me logisch?

Het had wel enig belang, want ik werk als docent klassieke talen hier, en de patristiek is in feite het ondergeschoven kindje; ik hoop zo dat kindje op te voeden, en als wettig te erkennen. Om daarmee te gaan spelen.

Latijn staat toch al op de tocht, dus jammer voor de kerkvaders.

De eerste drie eeuwen zijn hoofdzakelijk Grieks, het Latijn begint rond 200 met Tertullianus, maar dan nog is de meerderheid Grieks. Ik wil het belang van de talen vanuit de inhoud laten zien, het gaat mij om het lezen van teksten; ik probeer dat belang sterker naar voren te halen, om daarmee ook te motiveren.

U staat wel heel dicht bij uw studenten - vooral de masters in opleiding - door zelf ook nog een master klassieke talen te volgen. Tussen neus,

lippen en regels door of op de lange(re) baan? *Ik kan nog niet heel goed inschatten op welk vlak die master naast mijn werkzaamheden goed zal zijn, maar als ik toch verder ga met die talen, dan liever in de sfeer van het vroegchristelijk Grieks of Latijn. Ik moet hier officieel ook onderzoek verrichten in de talen, als ik dat toch al doe, dan het liefst gericht op het kerkvaderlijke werk.*

VrijBijbel

In 2002 kwam uw *De Bijbel open over vrijen* uit, over seksualiteit en huwelijksvoorbereiding.

Moet hij altijd paraat en open liggen? Of bedoelde u het niet letterlijk?

De titel is 'De Bijbel open over het vrijen', 'over' vervangen door 'bij' heb ik wel overwogen als geintje.

Een hiaat noopte u tot schrijven?

Ja, je merkt dat heel veel jongeren de Bijbel toch niet heel concreet vinden over hun specifieke situatie, over eenentwintigste eeuwse mensen die op kamers wonen, die een x-tijd hebben tot ze trouwen, de rol van ouders is anders. Nou, toen ben ik gewoon wat bijbelstudies gaan schrijven en daar is een boekje uitgekomen. Als een soort hulp voor mensen met verkering.

Je zou kunnen zeggen dat de rol van ouders zelfs bijna is weggespeeld.

Ja, en daarom wijs ik meer naar de rol van leeftijdgenoten. Als je met hen opener bent over seksualiteit, dan komt misschien ook eens de Bijbel ter sprake. Of het nou studenten zijn of werkende jongeren, seks blijft een taboe. Behalve in de sfeer van de geintjes, maar als je in de persoonlijke sfeer vraagt over hoe anderen iets aanpakken, dan gebeurt dat heel weinig.

Trouwens, wat heel leuk is om te noemen: ik werd

eens geïnterviewd door een islamitische radiozender over het boek, en het trof ze dat het woord maagdelijkheid erin een rol speelt. En omdat het in die kring de norm is waar velen zich niet aan houden.

Naast het gebonden schrijven (onder meer Absolom, mijn zoon, mijn zoon! in 1990 en Beking in '94) liet u ook het herscheppen niet achterwege. In de Reformatie (nr. 69, pag. 552/553) herschreef u de wet taalkundig. Is die inhoudelijk incompleet?

Het ging me juist om het inhoudelijke; de wet is in zijn zeggings oudtestamentisch - Sinai; mijn doel was het nu eens nieuwtestamentisch te zeggen, in Christus. Ik heb de geboden geherformuleerd vanuit het typische onderwijs van Christus en de apostelen.

Was u niet bang voor negatieve reacties?

De grap is dat ik daar banger voor was dan nodig. Want terwijl ik hem juist nooit gebruikt heb - in de preek wel maar niet sec als wetlezing - bleek hij al gauw rond te zingen op internet en collega's en preeklezers gebruikten hem; als je googlet, staat die pontificaal bovenaan. De behoefte is er en als je het maar op een eerbiedige manier doet en dicht bij de Schrift blijft, dan accepteren de meeste mensen dat wel.

Obscure Reformatie

U bent redactielid van de eerdergenoemde Reformatie. Spreekt de naam u aan, omdat u Reformatie-kenner bent, of heeft het tijdschrift voor u nog andere waarde?

Die naam heeft niet zoveel met mijn vakgebied te maken. In mijn jeugd en studietijd speelde het een grote rol als kerkelijk blad, daardoor was het voor mij zo'n beetje het platform, de spreekbuis van de Gereformeerde kerken; een beetje populair-theologisch, tegen Kampen aanliggend.

U bent bijzonder hoogleraar in onze hoofdstad voor geschiedenis van de Reformatie. Wat houdt dat bijvoeglijke naamwoord in? Immers, Mokum telt niet weinig dergelijken!

Dat je met een speciale expertise in deeltijd wordt binnengehaald, en dan op kosten van een stichting of organisatie die je vertegenwoordigt. Je staat niet op de pay-roll van de VU.

Die stichting is amper vindbaar op internet. Of is dat niet het doel?

Nou, die stichting is opgericht in de tijd dat W. Balke benoemd werd; ik heb een document van die stichting - het is vrij obscuur maar wel gelieerd aan het International Reformed Theological Institute (IRTI), die weer aan de VU is gevestigd. Een van de taken ervan is buitenlanders te doen profiteren van Nederlandse theologie. Mijn leerstoel doet de kerkhistorische check van al het dogmatische werk dat daar door promovendi met name gebeurt. Als er een dissertatie wordt voorbereid, dan word ik geacht naar het kerkhistorische deel te kijken, en ik geef wat colleges.

Sommige bijzonder hoogleraren hebben een opmerkelijk specialistisch onderwerp. Dat van u lijkt vrij breed.

Geschiedenis der Reformatie zoals het heet is dat inderdaad. Een van de redenen van mijn benoeming was dat Amsterdam de briefwisselingen van Johannes Calvijn in zijn beheer heeft, en dat ik veel Calvijn-werk heb verricht, en dan is het leuk om een link te leggen tussen de geschiedenis en de brieven.

U volgt W. Janse op, die hoogleraar kerkgeschiedenis wordt; Wanneer en waarover oreert u precies?

In het volgend voorjaar, ik denk aan maart, probeer ik een link te leggen tussen patristiek, Reformatieonderzoek en de doorwerking ervan in Nederland. En omdat 2009 het Calvijnjaar is. Het onderwerp ligt voor de hand, bijvoorbeeld de manier waarop Calvijn Augustinus verwerpt, en hoe dat in Nederlandse vertalingen, in het debat terecht kwam. Ik heb daarvoor nog een specifiek tegendraads dogmatisch thema in gedachten, maar dat laat ik nog maar even achterwege.

Is dat toevallig, uw benoeming vlak voor volgend jaar? Ja

U wordt gelijk in het diepe gegooid daar aan de Amstel. U moet al meewerken aan de uitgave van brieven van Calvijn. Zitten daar ook nieuw ontdekte bij?

Soms worden er nog wel ontdekt, alleen dat heb ik nog niet meegemaakt.

In uw levenstijd?

Dat wel natuurlijk, maar ik ontdek nu pas een beetje het wereldje.

Kampsterdam

U bent in Kampen één dag bezig met onderzoek naar de kerkgeschiedenis, één dag naar Calvijn, twee dagen Grieks & Latijn onderwijzen, en in Amsterdam één dag speciaal hoogleraar. Voelt u al een verwaarloost kindje aankomen?

Ik moet een logische synthese zien te vinden, niet al teveel zwaartepunten hebben, dus je moet een verband zien aan te brengen tussen de vroegchristelijke talen en wat we daarmee doen sinds de Reformatie.

2009 in 2008 in 2009

In de agenda van het Calvijn-jaar zie ik u niet veelvuldig staan als spreker of iets dergelijks? Of werkt u veelal achter de schermen?

Ik werk achter de schermen, heb mijzelf op de site niet als spreker beschikbaar gesteld omdat ik in mijn eerste Kampen-jaar genoeg te doen heb, en op verschillende specialistische congressen al moet optreden. Maar het is heel waarschijnlijk dat ik mijn leerstoelstichting promoot door bijvoorbeeld toch wat meer lezingen te geven.

Wat volgt u zelf als toeschouwer in 2009?
Daar ga ik me op oriënteren.

De vooral inhoudelijke festiviteiten beginnen al in 2008, vaak geboetseerd rondom een stelling. De eerste stelling komt uit Apeldoorn dat van 30 oktober tot en met 1 november internationaal debatteerde, u mag nog even resumeren: Calvin, hervormer of heilige?

Hervormer, zeker geen heilige, een man met een goede dosis zelf- en zondebegrip, maar wel zeer gedreven.

Johannes C. wordt opgevoerd in een rond reizend theaterstuk op bestelling. Zou u voor Calvin kunnen en willen doorgaan? (Gelach.) *Ik weet niet of ik de rol van een timide man kan spelen. Geef mij de rol van Farel (Calvijn's collega in Genève destijds, WP) maar; dat was een wat luidruchtigere man.*

De European Conference of Reformed Churches (ECRC) gaat volgend jaar ook weer confereren, met de Europese leden (van de International CRC) aan de beurt als organisator: de Evangelical Presbyterian Church en de Reformed Presbyterian Church uit Ierland, de Free Church uit Schotland en onze eigen GKv en CGK. Waarom zitten alleen deze vijf in die Europese tak?

Het Calvinisme heeft vooral in Nederland en de Angelsaksische landen wortel geschoten, de confessionele scheidingen van de late zestiende eeuw. Ik dacht dat ook de presbyteriaanse traditie uit het oosten vertegenwoordigd is, maar dat loopt dan waarschijnlijk weer via de Angelsaksen.

Wel raar dat de NGK niet meedoet, die schaar je toch al snel bij de CGK en GKv!

Ik denk haast dat die tot nu toe nog niet zijn toegelaten, maar wel in het voorportaal zitten.

Uzelf geeft op die conferentie een lezing over Calvin die Europa aanschrijft. Alleen in het Engels mag ik hopen. Of beheerst u meerdere levende talen?

Nederlands, Engels, Duits, Frans, (Zuid-)Afrikaans.

Duits lijkt handig, hoewel het wel aan wegsterven is als theologische taal.

Ik merk dat de studenten het moeilijk vinden, en je merkt in de algemene theologie een steeds sterkere oriëntatie op Amerika. Ik heb weinig problemen ermee wegens twee jaar studie in Duitsland.

Wel raar, want het Duits ligt heel dicht bij onze taal?

Ja, het is wat complexer, met name de zinsbouw.

De Boer blijkt zich nog niet als een Calvinadept verdiept te hebben in de calvinistische evenementenkalender. Hij schrijft mee aan een bundel, maar de ongemakkelijke titel weten: Ho maar.

'Het Calvinistisch ongemak', is dat wroeging over verplichte éénwijverij?

Zegt me niks.

Volgens mij is het een van de symposia volgend jaar. Met een presentatie van een bundel. *Oh, dat zal zijn tijdens die Calvinweek (12 tot en met 18 januari, WP) bij de VU.*

Fout gegokt. Tijdens de Calvinweek geeft hij wel een lezing, het betreffende symposium is volgend jaar in Kampen.

Op 17 januari een symposium tijdens de VU-Calvinweek. Werkt u mee?

Daar heb ik nog niets over gehoord; ik werkte wel mee aan een symposium op 22 november dit jaar - Opnieuw Calvin - dat voorafging aan de inauguratie van W. Janse als hoogleraar kerkgeschiedenis.

Kunt u al een stukje lekken van de nieuwe Calvin-cantate die aan het eind van die week te horen zal zijn?

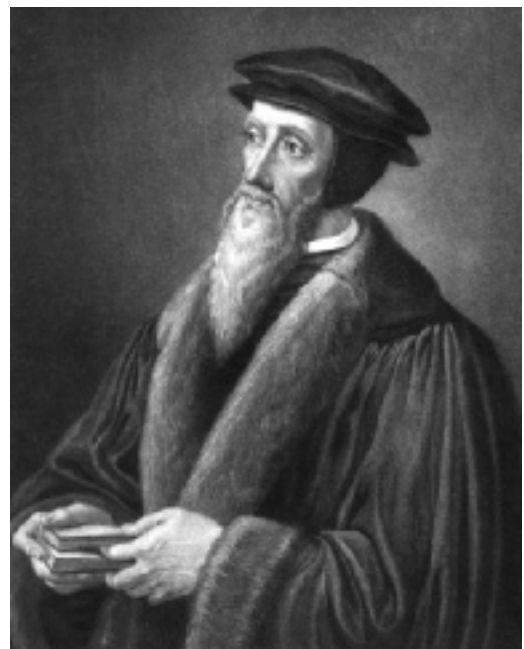
Nee; ik zit wel in het nationale comité dat alles aanstuurt, maar dat vertakt zich dan weer heel breed; ik ben wel heel benieuwd. Ik ga overigens wel naar de Nationale Herdenking in Dordrecht.

Het ND en RD laten alle hoeken van Nederland aan het woord over de Geneefse preker. Op 3 maart een zuidelijk debat in Nijmegen, de tweede stelling is dan logisch: Calvin, Rooms of katholiek?

Zeer katholiek. Dat is ook de reden waarom Calvin steeds probeert de kerkvaders te claimen, als veel minder Rooms en veel meer pro-reformatie. Katholiek omdat hij niet zozeer de stichting van een gereformeerde kerk nastreefde, maar tot het einde toe bleef hopen op hervorming van de nationale kerk - het zoveel mogelijk dichten van de kloof tussen kerk en staat.

De derde - westerse - stelling komt 17 maart uit Rotterdam van Erasmus: Calvin, in- of tolerant?

Intolerant, als het gaat om wat hij als kernwaarden beschouwt, op het scherpst van de snede. Tegen

iedereen die bijvoorbeeld de drie-eenheid leer verwierp.

Zes dagen later een noordelijk lagerhuis in Groningen; de vierde stelling: Calvijn, stoer of timide?

Stoer in de pen, timide in persoonlijk contact.

Zou hij nu ook hebben standgehouden?

Dat weet ik niet, timiditeit kan ook als effect hebben dat je je stoerder voordoet dan je bent. Vaak bleek dat hij in zijn optreden tegen sommigen radicaler was. Die timide man is al die jaren wel de leider van het predikantencorps geweest. Hij had ook constant met de overheid te maken. Maar zodra het om de hogere echelons van de adel gaat, deed hij als middenklasser onder voor bijvoorbeeld de adellijke Beza - zijn medewerker.

De vijfde - oosterse - stelling uit Enschede:

Calvijn, twijfelaar of zekerweter?

Zekerweter, rust vinden in God, dat vond hij belangrijk.

Op de studiedag van de Protestantse Theologische Universiteit Kampen op 27 april wordt de bundel *Het Calvinistisch Ongemak* (uitgeverij Kok, Kampen) gepresenteerd waarin De Boer als een van de scribenten staat genoteerd.

Overigens, in 2064 weer een Calvijn-jaar?

Vast wel, dat hoop ik dan vanuit de hemel mee te maken.

Roomsen worden vaak tijdens hun sterfjaar of -dag herdacht, is dat bij Calvijn dan niet zo?

Weet ik niet. Het zou me overigens niet verbazen als op 9 februari 2059 wordt gevierd dat de 'Institutie' 500 jaar geleden klaar was.

De Eurovisie-dienst op 31 mei in Genève. Reist u af of kijkt u dan op tv?

Ik denk dat ik dan in Genève ben, maar dan vooral voor het grote congres in die periode.

Op 10 juli werd Jean Calvin een half millennium geleden geboren. Waarom hebben we zijn naam eigenlijk verhaspeld?

Ik denk omdat het gelatiniseerd Johannus Calvinus was, en vanuit de Latijnse schriften die we hier hadden, werd het al snel Johannes Calvijn. Net zoals we niet Paris maar Parijs zeggen.

Wat betekent Calvin precies?

Weet ik niet. Hij kwam uit Picardië, het uiterste noorden van Frankrijk. Zijn moeder was Vlaams; vandaar de uitspraak van Calvijn aan Nederlanders dat hij verklaart ook Belg te zijn.

Weer terug naar Apeldoorn, waar op 8 oktober 2009 tegelijkertijd vier eeuwen baptisme wordt herdacht met een symposium. De zesde stelling: Calvijn, doper, sloper of hoper?

Hoper, zeker. Op het koninkrijk, op eenheid, op de eeuwigheid. Die mensen leefden toen ook veel dicht bij de hemel dan wij, omdat ze dicht bij de dood leefden. Calvijn is bijvoorbeeld pas laat getrouwd, na iets van 8 jaar verloor hij zijn vrouw al, en twee kinderen in het kraambed.

Het speciale jaar duurt een jaar en een dag. Op 31 oktober volgend jaar zijn we eindelijk dood-gegooid met het laatste symposium, wederom in het grote dorp op de Veluwe.

De zevende stelling: mooi, meer belangstelling voor Calvijn - ondanks of dankzij nieuwe inzichten over hem - maar een poll op de site van het Calvijn-jaar geeft aan dat driekwart van de stemmers vindt dat hij beter vergeten dan herdacht kan worden. Hoe actueel is hij eigenlijk nog?

Juist om die reden is zo'n herdenking goed. Om dat scheve beeld recht te trekken. Om een beeld te geven van de heldere kerkleer en gezonde -structuur. Calvijn heeft vooral in Nederland een negatieve imago, het calvinisme is hier een vies woord.

Jean vs. Erik

Parijs, Orleans, Bourges, Basel, Straatsburg, Genève. Allemaal bezocht?

Ferrara hoort daar ook nog bij. Parijs, Orleans en natuurlijk Genève heb ik bezocht. Ik ben nog wel van plan om in zijn andere voetsporen te treden; ik ben overigens wel in Noyon geweest, zijn geboortestad.

Jean werd door zijn vader gepusht om rechten te studeren, omdat deze laatstgenoemde ruzie had met de kerk. Achteraf gezien heeft Calvin aan de opgedane kennis veel gehad. Bent u ook gepusht?

Helemaal niet. Mijn oom was trouwens wel predikant. Mijn vader leraar Frans, vandaar dat ik overweg kan met talen. Mijn moeder was huisvrouw.

Gezien uw werkzaamheden als Zeister predikant (2000-2008) en uw neventaken, zou een vergelijking met Jean niet misstaan. Of ziet u uzelf niet als theologisch autodidact?

Ik heb passie voor het vak en een redelijke scholing genoten, waaronder twee jaar bij de oosterburen in Tübingen, van Heiko Oberman, een vermaarde Nederlandse wetenschapper.

Wat is een wijs antwoord op de vraag of u net zoals Jean niet graag over uzelf spreekt?

Ik ben net zo bescheiden.

Hij had beter niets kunnen antwoorden op een dergelijke retorische vraag.

Op aandringen van Guillaume Farel werd Jean in Genève de belangrijkste predikant en daarna pastor. Wie was uw Guillaume?

Mijn vriend John Elliot, nu onderzoeksjournalist in Washington.

Calvin ruziede veel met de lokale overheid in Genève over kerkelijke onafhankelijkheid. Voelt u ook de kloof tussen kerk en staat?

Dat is niet waar, het ging om zeggenschap, om de vormgeving van de toezicht op leer en leven. Nu vind ik dat de scheiding tussen kerk en staat te ver is doorgevoerd. Ik pleit hierbij voor de participatie

van kerkelijke vertegenwoordigers in de Tweede Kamerfracties. Voor een soort Derde Kamer.

Zijn vlucht uit Genève, was die voorspelbaar, of was het laf?

Voorspelbaar. Hij kon ook niet blijven, werd gewoon verbannen. Als hijzelf niet was vertrokken, hadden ze hem buiten de poort gegooid en niet meer binnen gelaten.

Cauvin werd teruggeroepen naar Genève om er te doceren, onderzoeken en prediken. Blijft u ook voorgaan? *Ja, graag.*
Een open sollicitatie, dus. Bij deze.

Wat zou u tegen Sebastian Castellio hebben gezegd over de canoniciteit van Hooglied?
We moeten ervan genieten, niet erover ruziën.

En tegen Hiëronymus Bolsec over de predestinatie?

Doe waar je goed in bent, als je ergens geen benul van hebt, houd je er dan buiten. Hij was een irriterend persoon, een jojo.

Had u Michael Servet wel van de brandstapel kunnen redden?

Nee, Cauvin ook niet.

Cauvin probeerde via briefwisselingen de hele Europese kerk in het oog te houden en te beïnvloeden. Refo's, Luthersen, katholieken, dopers, hij schreef ze allemaal. Vandaar die heruitgave van zijn brieven?

Ja, eigenlijk wel. In die tijd werden brieven geschreven juist om gedeeld te worden door de ontvanger met zijn menselijke omgeving. Private letters werden openbaar gemaakt.

Wat is nu het ultieme communicatiemiddel?
Weet ik niet. Misschien de e-mail wel, de digitale brief. Ook op internet vormen mensen groepen. Alles kan makkelijk en kosteloos gedeeld worden.

Cauvin had onder meer resultaat door met Heinrich Bullinger tot het Consensus Tigurinus te komen. Wat is uw grootste prestatie?
Dat zou ik niet durven zeggen.

Persoonlijk gezien, had Cauvin niet veel geluk: zijn kind stierf vlak na de geboorte, na acht jaar huwelijk ook zijn vrouw, en hij had zelf een zwak gestel. Hoe is het uwe en dat van uw gezin?

Mijn vrouw en ik hebben meerdere kinderen, waarvan één verstandelijk gehandicapt; dat heeft ons leven behoorlijk beïnvloed. Ikzelf heb als klein kind een auto-ongeluk gehad, waarvan ik nu nog veel hoofdpijn heb. Per dag kan ik daarom maar een aantal uren aandachtig werken, maar die probeer ik dan ook zo intensief mogelijk in te vullen. Oh ja, wat mijn grootste prestatie betreft, ik heb in mijn tijd in Amsterdam samen met anderen een huis gesticht voor mensen met AIDS. Je moet verder dan die ziekte kijken, de aard ervan is secundair. In die tijd heb ik drie mensen begraven, wat zeker impact had.

Cauvin bleef altijd een vreemdeling in Genève, kreeg pas op latere leeftijd burgerrechten. Mist u nog erkenning?

Nee, al het nodige heb ik gevonden. Juist nu biedt mijn educatieve achtergrond kansen. Ik heb geen ambitie naar meer, maar wil graag anderen laten meeprofiteren van mijn kennis en mogelijkheden.

Uiteindelijk was Jean wel de belangrijkste predikant daar, maar had hij bestuurlijk niets in te brengen. Jeuken uw handen wel eens om een lokale raadszaal binnen te stappen?

Ja, opdat de Burgel weer bevaarbaar wordt. Ik wilde graag in de Kampense binnenstad wonen, en nu woon ik op de wal van die stadsgracht, op de dijk die de vloed tegen moest houden. Prima.

De door Jean opgerichte Academie was belangrijk voor de opleiding van predikanten, met name die van Nederland. Welke van uw werkplekken ziet u meer als de Academie?

Voor helder geformuleerde gereformeerde theologie kies ik voor Kampen; voor het debat in de multiculturele context Amsterdam, ik heb daar bijvoorbeeld vier collega's die het traject Islam op de faculteit voor Godgeleerdheid bestieren. De VU doet trouwens zijn uiterste best om een forse dosis gereformeerde theologie te exporteren, dus niet alleen de Islam maar ook de hervormde.

Cauvins stijl werd als humanistisch gezien. Wat is uw stijl?

Zijn stijl was eerder renaissancistisch. Ik zou populairder willen schrijven dan ik nu doe.

Wat is uw 'Institutie', uw grootste publicatie?

Mijn dissertatie uit 1999, in twee delen, waarin ik de preken van Calvijn over Ezechiël's visioenen bestudeerde. Mijn boek over Absalom werd mijns inziens een bestseller. Dat over vrijen bleek niet toegankelijk genoeg; ik wilde meer plaatjes, maar de uitgeverij stak daar een stokje voor.

Waarom behandelde Cauvin Openbaringen niet in zijn Institutie? Wilde hij zijn vingers er niet aan branden?

Of hij is er niet aan toe gekomen, of hij kon er geen grip op krijgen.

Het lijkt mij interessant om onbekende preken van hem te onderzoeken daarover. Profetie fascineert me, de zeggingskracht van de beelden.

In het afgelopen halve millennium, zou Cauvin zich vaker hebben omgedraaid of kromgelegd van het lachen in zijn graf?

Omgedraaid, maar het gaat de goede kant op, met het Calvijnjaar op komst, en met mijn leerstoel.

Cauvin is eigenlijk ook een kerkvader, toch? *Ja.* Zijn er nog andere? *Luther, en misschien nu ook wel levenden, maar daar moet misschien eerst 500 jaar over heen eer zij erkend worden.*

William Poutsma is student journalistiek aan de Christelijke Hogeschool te Ede. De aanleiding voor het interview werd genoemd door de twee benoemingen van Prof. Dr. Erik de Boer en het Calvijnjaar.

Liedboek gezang 158:

Christus, met eer gekroonde

Het lied 'Herr Christ, der einig Gotts Sohn' behoort tot de vroegste liederen van de Reformatie. In het jaar 1524 werd het in twee liedbundels gepubliceerd: het *Geystliche gesangk Buchleyn* (Wittenberg) en het *Enchiridion oder eyn Handbuchlein* (Erfurt).

J. Smelik ■

In deze bundels stonden verschillende belangrijke liederen (o.a. van Luther), die sindsdien tot de kern van het protestantse liedrepertoire behoren. Dat wil zeggen dat ze de eeuwen door altijd in officiële gezangbundels gestaan hebben. Het lied dat voor zondag 10 januari 2009 op het rooster staat, behoort daar ook toe. Er wordt wel gezegd dat aan het lied de hymne 'Corde natus ex parentis' van Aurelius Prudentius Clemens (4de eeuw) ten grondslag ligt. Wie echter de teksten met elkaar vergelijkt, zal ontdekken dat er weinig overeenkomsten zijn. Alleen in de eerste twee strofen zijn een paar parallellen aan te wijzen.

De liedtekst werd gedicht door Elisabeth Kreuziger (ook wel: Cruciger), die in 1505 geboren werd op het Poolse landgoed Mesertitz. Aanvankelijk leefde ze een tijdje in een klooster te Treptow (Rega). Via de bekende predikant Johann Bugenhagen kwam ze echter in aanraking met het reformatorische gedachtegoed, en werd ze een aanhangster van de Reformatie. In 1524 trouwde ze met Caspar Kreuziger, die predikant te Maagdenburg was, maar in 1528 professor filosofie werd aan de Universiteit van Wittenberg, waar ook Maarten Luther doceerde. Volgens de overlevering was Elisabeth Kreuziger een goede vriendin van Catharina van Bora, de vrouw van Luther. De dichteres overleed op 30-jarige leeftijd.

Liedtekst

Wanneer we de tekst doorlezen, ontdekken we dat op de achtergrond eigenlijk steeds het tweede artikel uit de geloofsbelijdenis van Nicea meeklinkt: *En in één Here Jezus Christus, de eniggeboren Zoon van God, geboren uit de Vader vóór alle eeuwen, God uit God, Licht uit Licht, waarachtig God uit waarachtig God; geboren, niet geschapen, één van wezen met de Vader; door Hem zijn alle dingen geworden.*

Meteen in het eerste couplet wordt het verband

met de geloofsbelijdenis duidelijk: Christus wordt daar uitdrukkelijk beleden als waarachtig God, als de Zoon van God die van eeuwigheid bij de Vader is.

In de eerste strofe treffen we een verwijzing aan naar de Morgenster uit Openbaring 22:16. Het beeld van de 'schitterende morgenster' treffen we al vóór de Reformatie regelmatig in liedteksten aan. Het gebruik van dit beeld hangt samen met de voorkeur voor beeldspraak waarmee lieddichters het evangelie in verband brengen met noties als 'licht', 'glans', 'afstraling'. Zo heeft men zich in de kerkgeschiedenis meermalen laten inspireren door de tekst uit het apocriefe boek *Wijsheid* waar gesproken wordt over de wijsheid (lees: Christus) als afstraling van de heerlijkheid van de Almachtige, en als afglans van het eeuwig licht (*Wijsheid* 7:24-27). Het is niet onwaarschijnlijk dat heel deze beeldthematiek, die in de zestiende eeuw al een lange traditie kende, de dichteres ook geïnspireerd heeft bij het schrijven van 'Herr Christ, der einig Gotts Sohn'.

We zagen dat in de eerste strofe de nadruk gelegd wordt op de godheid van Christus. In het tweede couplet staat echter centraal dat Hij waarlijk méns is. Christus kwam als mens naar deze aarde omdat God niet de dood van de zondaar verlangt. Door Christus is het 'leven ons onthuld'.

In de derde strofe gaat het lied over van aanbidding in een bede. Concreet wordt gebeden om wat we tegenwoordig graag 'geestelijke groei' en 'geloofsbeleving' noemen. Vooral in de oorspronkelijke Duitse tekst zijn in dit couplet lijnen te trekken naar de psalmen. Het betreft dan de psalmgedeelten waarin gesproken wordt over het proeven van, en dorsten naar God en het zoete van zijn heil (Ps. 34:9, 42:3, 63:2). Deze beelden zijn in de laatmiddeleeuwse mystieke vroomheid veelvuldig gebruikt. Aangezien de dichteres vóór de Refor-

matie non was en vertrouwd was met deze Middeleeuwse spiritualiteit, verbaast het niet dat we deze beelden in haar lied terugvinden. In de vierde strofe wordt Christus geprezen als Schepper en Almachtige. Mogelijk heeft de dichteres hier vooral gedacht aan de proloog uit het Johannes-evangelie, of aan de tekst uit Kolossenzen 1:16. Hoe dan ook, in dit couplet komt op een saillante wijze de onlosmakelijke eenheid van Vader en Zoon tot uiting. In het Duits luidt de tekst: *Du Schöpfer aller Dinge, du väterliche Kraft, regierst von End zu Ende kräftig aus eigner Macht*. Je hebt hier de neiging om je af te vragen: gaat het hier nu om het werk van de Vader of de Zoon? We zullen het vers echter moeten zien in het licht van het tweede artikel uit de geloofsbelijdenis van Nicea. Oorspronkelijk heeft het lied nog een vijfde strofe, waarin - in aansluiting op strofe 3 - de wedergeboorte (beeld van de nieuwe mens) ter sprake komt. Dit couplet is echter in het *Liedboek* niet vertaald.

Overzien we het hele lied, dan valt op hoe enerzijds dogmatische stellingnamen en anderzijds persoonlijke verwerking en beleving van het geloof in elkaar verstrengeld zijn. Omdat het aspect van 'het hart aan Jezus geven' nadrukkelijk aan de orde komt, is het lied wel getypeerd als het eerste 'Jezus-lied' van de reformatorische kerk.

Melodie

Het staat wel vast dat de melodie afkomstig is van een wereldlijk lied. Er worden verschillende liederen genoemd waaraan de melodie

ontleend zou zijn. Het meest frequent wordt verwezen naar het lied 'Mein Freud möcht sich wohl mehr'n'. Ook is beweerd dat de melodie van 'Ich hört ein Fräulein klagen' als voorbeeld gediend heeft.

Hoe het ook precies zij, het is een prachtige, introverte melodie, die niet gekenmerkt wordt door complexiteit. De melodie speelt zich af rond de tonenreeks e, g, a, b en d, waarbij ook de halve tonen fis en c gebruikt worden. Nog karakteristieker en ook interessanter is de subtiele ritmiek. Hier wijs ik vooral op de regels 2, 4, 6 en 7 waarin we onverwachte ritmisch accenten aantreffen op onbeklemtoonde lettergrepen/woorden. Ritmisch vormen deze regels een fraai contrast met de overige regels. Zoals zo vaak in liederen, hebben we te maken met de zogeheten bar-vorm. Dat wil hier zeggen dat de regels 1 en 2 herhaald worden in de regels 3 en 4, terwijl vanaf de tweede helft van de voorlaatste regel weer teruggegrepen wordt op het begin van de melodie; de slotregel is gelijk aan de tweede regel.

Het is belangrijk om dit lied in een rustig, vloeiend tempo te zingen, waarbij we moeten zorgen dat - ondanks het kalme tempo - de kwartnoten niet te log en lomp gezongen (gespeeld) worden. Om een indicatie te geven: de metronoom op mm 54-56 voor de halve noot. U zult ontdekken dat in dat tempo er voldoende ruimte tussen de regels ontstaat om adem te halen, zelfs tussen die regels waar geen rusten genoteerd staan.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)

Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl

ISSN 0165-5191